

KÖPRÜLÜ FAZIL AHMED PAŞA CAMİİ HAZİRESİ'NDEKİ OSMANLI ŞAHİDELERİ

Gül Tuncel*

Abstract

The Ottoman Gravestones at Köprülü Fazıl Ahmed Pasha Mosgue Graveyard

Köprülü is one of the most significant places in the Balkans. Fazıl Ahmet Pasha Mosque is one of the most famous places that takes place in Köprülü. In this work, design, decoration, material of six gravestones at Köprülü Fazıl Ahmed Pasha Mosque graveyard have been clarified and it was tried to identify their artistic characteristics and their place in Turkish Art by evaluating and comparing them with other Ottoman gravestones.

KEY WORDS : Balkans, Ottoman, Köprülü, gravestone, gravetard.

Makedonya'daki Köprülü Őehrinin Osmanlı döneminde önemli yerleşim merkezlerinden biri olduğu anlaşılmaktadır. Buradaki tanınmış eserler arasında yer alan Fazıl Ahmed Paşa Camii¹, Balkanlar'daki kültür varlıkları içinde özel bir konuma sahiptir. Ancak bu caminin haziresindeki mezartaşlarının büyük bir kısmı ilgisizlik, ihmal, cehalet veya bilinçsizlik sonucu büyük ölçüde kaybolmuş ve günümüze ulaşamamıştır. Hâlbuki tarihi birer belge niteliği yanısıra Sanat Tarihi bakımından da değerli malzeme sunan bu kültür varlıklarımızın, titiz bir çalışma ile belgelenmesi sonucu Osmanlı tarihinin pek çok konusunun aydınlığa kavuşacağı bilinmektedir. Her geçen gün süratle yok edilen hazire ve mezartaşlarına yönelik çalışmalarımızın bir kısmını, burada tanıtmaya çalıştığımız Fazıl Ahmed Paşa Camii Haziresi'ndeki mezartaşları² oluşturmaktadır.

---

* Doç. Dr. Gazi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü.

¹ Köprülü Fazıl Ahmed Paşa Camisi'nin diğer adının" Paşa Camii" olduğu ve çok zor okunabilen 45 x 105 cm. ebadındaki kitabesinde "Köprülü-zâde Cenab-ı Ahmed Paşa ismi" ve "1179 (1765-66)" tarihin okunabildiği hakkında bkz., E.H. Ayverdi, Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri, Yugoslavya, III. Cild, 3. Kitap, İstanbul 1981, s.90-91.

² Köprülü Fazıl Ahmed Paşa Camii Haziresi'ndeki Şahidelerin kitabe metinlerini okuyup, Latin harflerine çeviren sayın Doç. Dr. Abdulkadir Dündar'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Köprülü Fazıl Ahmed Paşa Camii Haziresi'ndeki beş başucu, bir tane de ayakucu şahidesi olmak üzere toplam altı adet eser³, bu çalışmamızın konusunu oluşturmaktadır. Her biri fotoğrafları çekilerek ve ölçüleri⁴ alınarak belgelenen eserler, form, bezeme, malzeme, işleniş niteliği ve yazı özellikleri bakımından ayrıntıları ile incelenmiş, ayrıca Anadolu ve Balkanlar'daki Osmanlı mezartaşları ile karşılaştırma ve değerlendirmeleri yapılarak sanat değerleri gün ışığına çıkarılmaya ve Türk Sanatı içindeki konumu belirlenmeye çalışılmıştır.

Ş.1- Mezar şahidesinde⁵, paralel kenarlarla uzanan levha görünüşündeki gövde, üstten kavuk biçimi bir başlıkla nihayetlendir (Fotoğraf : 1, 2). Ancak, başlık kırıldığından hazirede, gövdenin yanında yerde durmaktadır.

Eserin gövde bölümü tamamen kitabeye ayrılmıştır. Yazı metni, alt kısmı sivri kemer şeklindeki yüzeysel bir niş içinde, zemine kazınan harflerle yazılmıştır.

Kitabe metni ve Latin harfleriyle yazılışı şu şekildedir:

Kad intakale

El-merhûm el-mağfûr

Ez-zaim İbrahim

Rûhîçun el-fatiha

Sene 1180

Ş.2- Başucu şahidesinde⁶ paralel kenarlarla uzanan levha görünüşündeki gövde, yukarıya doğru kademeli şekilde daralan boyun ile, sikke biçimi başlığa bağlanır. (Fotoğraf : 3, 4).

Sikke yüzeyi, üstte merkezde yer alan bir kabardan, oniki profille eşit aralıklı bölümlere ayrılmıştır. Bu profillerden tepeliğin eksenine yerleştirilen dördü, diğerlerine oranla daha uzun tutulmuştur. Sikkenin tabana yakın bölümü, düz yüzeyli yatay doğrultuda uzanan bir bordür ve buna bitişik fisto frizi ile çepeçevre kuşatılmıştır. Eserin boyun kısmında oniki dilimli yıldızdan meydana gelen bir rozet kabartılmıştır.

³ Haziredeki şahideleri tanımlarken Ş.1, Ş.2..... kısaltmasını kullandık.

⁴ Şahide ölçülerinden birincisi yükseklik, ikincisi endir. Yukarıya doğru genişleyen gövdeleri de, önce alt kısmın sonra yukarı kısmın eni olmak üzere iki farklı rakam verilmiş, daha sonra taş kalınlığı ifade edilmiştir.

⁵ Şahide ölçüleri : 81 x 25 x 5,8 cm

⁶ Şahide ölçüleri : 126 x 38 x 4,5 cm

Yazı metni, üstten çift kademeli üzengiye sahip, yarım daire şeklinde kemerli bir niş içerisinde, birbirine paralel satırlar halinde zeminden kabartılarak yazılmıştır. Ayrıca her iki yandan, ince iki silme arasında uzanan testere dişi şeklindeki süs kuşağı ile konturlanmıştır. Bu bölüm, taş kenarlarını belirleyen burmalı sütuncelerle birleşmiştir.

Kitabe üzerinde yer alan yüzeye, iri birer stilize palmet motifi, karşılıklı simetri teşkil edecek şekilde zeminden kabartılarak işlenmiştir.

Kitabe metninin Latin harfleriyle yazılışı şu şekildedir :

Hüve'l-bâkî

Dergâh-ı âlî kapucu başlarından

Sâbıkâ Samako Nazırı Muhammed

Râşid Ağa Zâde merhum ve mağfur

Samako Nazırı es-Seyyid Muhammed

Seyfeddin Beg Efendi'nin

Ruhîçun el-fâtiha

Sene 1238

Fi 13 Rebîyülevvel

Ş.3- Mermer mezartaşında⁷, yukarıya doğru hafifçe genişleyerek yükselen, plaka görünüşündeki gövde, bir boyunla kavuk biçimi tepeliğe bağlanır. (Fotoğraf : 5, 6).

Yazı metni, üstten yatay doğrultuda uzanan, bir çift profil kuşağının orta bölümde meydana getirdiği basık kemer biçimi bordürle, diğer iki yandan ise, içteki daha kalın iki kenar bordürü üzerine oturan testere dişi şeklindeki friz ile kuşatılmıştır. Kitabe, etrafı traşlanan harflerle, soldan sağa meyil oluşturacak biçimde yüzeyden kabartılarak yazılmıştır. Metnin son satırları toprak altında kaldığından okunamamıştır.

Kitabe üzerinde yer alan gövde bölümü, silme bordürü ile konturlanmış ve eksene yerleştirilen üst üste konumlu ve birbirinden yarım daire oluşturacak formda bir çift silme ile ayrılan kompozisyon, her iki yandan "C-S" kıvrımı yapan iri yaprakların, karşılıklı simetri teşkil edecek şekilde zeminden kabartılması ile süslenmiştir.

Kitabe metninin Latin harfleriyle yazılışı şu şekildedir :

⁷ Şahide ölçüleri : 106 x 34,5 x 4 cm

Bu dünyada âh-u vâh

İrişince bir sihab iksirini ve teslim-i cân

İtme

Firar

..... iki ecnâb-ı tarihin idub hesab

.....

..... 1294

Ş.4- Düzgün kesme taş bloklarla dikdörtgen biçiminde çerçevelenmiş mezarın, baş⁸ ve ayakucu⁹ şahideleri mevcuttur (Fotoğraf : 7-10).

Başucu Şahidesi :

Dikdörtgenler prizması biçimdeki gövde, yukarıya doğru kademeli biçimde daralan bir boyunla, kavuk şeklinde bir başlığa bağlanır. Gövdenin, mezarla birleşen bölümünde, alt-yan kısma, eşkenar üçgen biçimi ufak parçalar eklenmiştir. Beyzi formlu kavuğun üst bölümü profillerle dilimlere ayrılmıştır. Oval görünüşlü sarığın sol tarafı, yatay doğrultuda alt alta sıralı, kazıma çizgilerle hareketlendirilmiş, sağ kısım yüzeyinde süsleyici nitelikte herhangi bir unsura yer verilmemiştir.

Yazı metni, gövdenin ön ve arka yüzeyinin tamamını kaplayacak şekilde, birbirine paralel silmelerle ayrılan panolar içine, yüzeyden kabarık harflerle yazılmıştır. Gövdenin her iki yüzeyi taş kenarlarında düz yüzeyli ince bir profille sınırlanmıştır.

Gövdenin mezarla birleşen kısmının sağ ve sol tarafına eklenen eşkenar üçgen biçimi levhalar, zeminden kabartılan kıvrımlı dal ve yapraklarla süslenmiştir.

Kitabe metninin Latin harfleriyle yazılışı şu şekildedir :

Şahidenin dışa bakan cephesi :

Hüve'l-bâkî

Dâderî (?) ayân vakti köprinin hâliya

İnleyub âni nişânetir (?) tâûn-ı vebâ

Devre muhtaç İbrahimdaşlı (?) bu çarh-ı devre

⁸ Şahide ölçüleri : 75 x 39 x 19,5 cm

⁹ Şahide ölçüleri : 154 x (29-32) x 3,5 cm

*Ecyâddan nice kaydı ki ey Ahmet Ağâ
 Çun rivâyetdir şehidin mertebesi bi'l-esâh
 Gem sana oldu müyesser ol-şehâdet merhaba
 Nailimden Samaki bu mertebe olsun yâdigâr
 Sen dahî eyle şefaât rûz-ı mahşerde ona
 Âh idub tarih-i fevtin guş iden ahibbâyı
 Didiler ki ol Firdevs cenneti hâvi ona
 Sene 1329*

Şahidenin ayakucu cephesi :

*Ey felek ey çarh ezlem ey sipehr-i gine-cu
 Senden ancak intikam alsun Cenâb-ı Kibriya
 Gençliğine doymayub giden yine bir zâta kim
 Mislini devrân getürmez bir dahi ey bî-vefâ
 Handân Samako Râşid Ağâ'nın işte kim
 Eyledin necl-i necîbin hânedânından Cüdâ
 Hazret-i Bergoççalı Yusuf Paşa'nın olub
 Haylidem dâmâdı bu mîr-i necâbet inkâ
 Nazır-ı Samako iken müzeyye me'mur olub
 Hasbeten li'llah iderdi din için her dem gazâ
 Hastahâ olmağla sonra müzeden avdet idub
 Kıldı şehr-i Köprülü'de akıbet terk-i fenâ
 Acıyub Hayri diye tarih-i tâmın fevtine
 Mir Seyfeddin itdi genç idi azm-i bekâ*

Ayakucu Şahidesi :

Mermer plakadan yapılan ve yukarıya doğru hafifçe daralarak yükselen taşın üst kısmı yarım daire kemer biçimindedir. Taşın yüzeyine, istiridye formundaki saksıdan yükselen hayat ağacını temsil edici bir hurma ağacı ve meyveleri, zeminden kabartılarak işlenmiştir. Taşın daha yukarıdaki bölümü, iri bir akantus yaprağına benzer bir kavsara gibi dekore edilmiştir. Şahidenin tepesine, üst üste silindirik kademeler

halinde yapılmış fakat mahiyeti tam anlaşılamayan bir taş sonradan yerleştirilmiştir.

Ş.5- Mermer başucu şahidesinin¹⁰, dikdörtgenler prizması biçimindeki gövdesi, silindirik bir boyunla sarık biçimi bir başlığa bağlanır (Fotoğraf : 11, 12). Sarık yüzeyi, birbirine paralel uzanan kazıma çizgilerle profillendirilmiştir.

Tamamı kitabeye ayrılan gövde yüzeyi, sathi görünüşlü, soldan sağa meyilli düz silmelerle ayrılan panolar içerisine kabartılarak yazılmıştır.

Kitabe metninin Latin harfleriyle yazılışı şu şekildedir :

Fâtiha

İlâhî dârını ona bekâya

Şefî kıl Mustafa

Ali Beg oğlu Murad Ağa

Zâde Mustafa Ağa

(Ra)mazan-ı Şerifin fî

Karşılaştırma ve değerlendirme

Köprülü Fazıl Ahmed Paşa Camii Haziresi'nde beş başucu (Ş.1-Ş.5), bir tane de (Ş.4) ayakucu taşı mevcuttur. Mezartaşlarından dördü (Ş.1-Ş.4) tarihlidir ve tarih sınırları H.1180/M.1766 – H.1329/M.1911 yılları arasındadır. Bir adet şahidenin (Ş.5) tarihi, alt kısmın toprağa gömülü olması dolayısıyla tespit edilememiştir.

İncelediğimiz mezartaşlarının tamamında mermer malzeme kullanılmıştır.

Form bakımından, eserler değişiklik göstermektedir. Başucu şahidelerinden dördü. (Ş.1, 2, 4, 5) paralel kenarlarla, biri ise (Ş.3), yukarıya doğru hafifçe genişleyerek yükselen plaka görünüşlü bir gövdeye sahiptir. Ayakucu taşı ise yukarıya doğru hafifçe daralan levha biçimindedir. Eserlerden biri (Ş.5) sarık, biri (Ş.2) sikke, üçü de (Ş.1, Ş.2, Ş.4) kavuk biçimi başlıkla taçlanmıştır. Ancak, bunlardan bir tanesinin (Ş.1) kavuğu kırık olduğundan gövdenin yanında yerde durmaktadır.

---

¹⁰ Şahide ölçüleri : 98 x 15 x 10 cm, Sarık çevresi : 71,5 cm

Sarık yüzeyi, eserlerden birinde (§.5) kazıma çizgilerle profillendirilmiştir. Üç eserde (§.1, §.3, §.4) yer alan kavuktan, ikisi (§.1, §.4) paralel özellikler göstermektedir. Dışa taşkın, oval görünüşlü başlıkların üst bölümü birinde (§.1) düz yüzeyli, diğerinde (§.4) profillerle dilimlere ayrılmış bir görünüme sahiptir. Bir başka eserdeki (§.3) kavukta ise yarıya yakın bir bölümü sarık şeklini hissettirecek tarzda kazıma çizgilerle belirginleştirilerek verilmiştir. Bir adet şahidenin (§.2) başlığı sikke biçimindedir ve bu bir Bektaşî taşıdır. Bektaşîliğin sembolü, sikke biçimindeki tepelik ile genellikle boyun veya gövdenin üst bölümü üzerinde görülen teslim taşı şeklindeki oniki kollu yıldızlardır. Tepeliğin zirvesine, merkezi konumda yerleştirilen kabara, Muhammet ve Ali'nin birliğine¹¹ işaret etmekte ve burası "hakikat noktası" olarak adlandırılmaktadır. Tepelik yüzeyindeki oniki profil ise, on iki imamı sembolize etmektedir¹². Başlık yüzeyindeki oniki profilden dört tanesi diğerlerine oranla daha uzun tutulmuştur. Bunlarda Bektaşîliğin dört kapısını belirtmektedir. Bunlardan birincisi "şeriat", ikincisi "tarikat", üçüncüsü "marifet", dördüncüsü de "hakikat" kapılarıdır¹³.

Eserlerin dördünde (§.2, §.3, §.4, §.5) yukarıya doğru hafifçe daralarak yükselen, bir tanesinde de (§.1) paralel kenarlarla uzanan bir boyun mevcuttur. Şahidelerin dördünde (§.1, §.3, §.4, §.5) boyun yüzeyinde bezeme görülmezken, sadece bir tanesinde (§.2) on iki kollu yıldız dikkatimizi çekmektedir.

Kitabe, eserlerin üçünde (§.1, §.4, §.5) gövde yüzeyinin tamamını kaplayacak şekildedir. İkisinde (§.1, §.5) soldan sağa meyilli, birinde (§.4) birbirine paralel hatlarla uzanan düz yüzeyli ince silmelerle birbirinden ayrılan panolara zeminden kabartılan harflerle yazılmıştır. İki adet (§.1, §.4) mezartaşında, taş kenarları, düz yüzeyli sathi kenar bordürleri ile sınırlandırılmıştır. Sadece bir adet başucu şahidesinin (§.4) ön ve arka yüzünde kitabe metni yer almaktadır. Her ikisinde de benzer yazım şeması mevcuttur. Eserlerden ikisinin (§.2, §.3) gövde yüzeyindeki yazı metninde paralel özellikler söz konusudur. Her ikisinde de kitabe satırları ince profillerle birbirinden ayrılmadan, birinde (§.2) birbirine

¹¹ Bkz., C. Sunar, Melamilik ve Bektaşîlik, Ankara 1975, s.72.

¹² Bkz., C. Sunar, a.g.e., s.38, 70.

¹³ Bunlardan "Şeriat" kapısı, doğru itikad, "Tarikat" kapısı, tarikatın gerektirdiği işlerde uzun yıllar hizmet vermek, "Ma'rifet" kapısı, Allahı tanımak, başkalarının ayıbını örtmek, "Hakikat" kapısı, hakikat nuru ile insanın kendinden geçip Allah'ın sırrının sırrına ermek anlamlarını ifade etmesi ile ilgilidir. Bkz., C. Sunar, a.g.e., s.166; E. Korkmaz, "Hacı Bektaş Veli Öğretisi Dört Kapı Kırk Makam", I. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildirileri, (22-24 Ekim 1998), Ankara 1999, s.207-240 (s.209, 212, 238).

paralel, diğesinde (Ş.3) soldan sağa meyilli, zeminden kabartılan harflerle yazılmıştır. Eserlerden birinde (Ş.3) kitabe, yatay doğrultuda uzanan iki kademeli profil kuşağının orta bölümde meydana getirdiği basık kemer şeklindeki bir bordürle üstten kuşatılmıştır. Yanlardan ise, içteki daha plastik, yarım silindirik kesitli iki profil kuşağına bitişik testere dişi biçimindeki bir friz ile sınırlanmıştır. Diğesinde (Ş.2) ise, yarım daire şeklindeki kemerin, aşağıya doğru kademelenerek inmesi ile üstten konturlanmıştır. Yanlardan ise, dıştaki sathi, yarım silindirik iki profil kuşağı arasında yer alan testere dişi görünümündeki frizin oluşturduğu bir bordürle sınırlanmıştır. Gövde, her iki yandan, balıksırtı şeklinde taranmış sütuncelerle belirginleştirilmiştir.

İki eserde de (Ş.2, Ş.3) Kitabe metni üzerinde yer alan gövde bölümü bezeme programı bakımından değerlendirilmiştir. Birinde (Ş.2) stilize iri iki palmet, uçları aşağı dönük konumlu, simetri teşkil edecek şekilde birleştirilerek zeminden kabartılmıştır. Diğesinde ise (Ş.3) eksene yerleştirilen ve birbirinden yarım daire formlu bir çift silme ile ayrılan yaprak demeti ile bunun iki yanına C-S kıvrımları yapan iri birer dal, uçları yukarı dönük bir kıvrımla, karşılıklı simetri teşkil edecek şekilde birleştirilerek işlenmiştir.

İncelediğimiz mezarların sadece birinde (Ş.4) ayakucu taşı mevcuttur. Bu şahide de yukarıya doğru daralarak yükselen plaka görünüşündeki gövde, yarım daire kemer biçiminde son bulur. Bu bölüm üzerine, ne olduğu anlaşılamayan bir taş, daha sonra yerleştirilmiştir. Eserin gövdesi tamamen süsleme açısından değerlendirilmiştir. Burada bir saksıdan yükselen iri bir hurma ağacı kabartma olarak verilmiş, taşın zirve bölümü ise, akantus yaprağına benzer bir bitkisel tasvirle zeminden kabartılarak süslenmiştir.

İşleniş niteliği, genellikle alçak kabartmadır. Sadece, iki adet şahide de (Ş.2, Ş.3) daha plastik bir görünüş söz konusudur.

Şahidelerin sınırlı sayıda olması, tepeliklerin sarık, kavuk şeklinde verilmesi, gövdenin aşağıya doğru daralıp daralmaması ve taş boyutları gibi unsurlar kronolojik bir tipoloji yapılması açısından yeterli sonuçlar vermemektedir. Sarık, kavuk gibi başlıklarla taçlanan şahidelerin dördünün kitabe metinlerinde geçen İbrahim (Ş.1), Seyfeddin (Ş.2), Ahmet (Ş.4), Mustafa (Ş.5) gibi isimlerden, erkeklere ait mezartaşları olduğunu anlamaktayız. Ancak şahidelerin biri de (Ş.3) kavukla taçlanmış olmakla birlikte yazı metnindeki aşınma nedeniyle tam okunamamış, dolayısıyla isim tespiti yapılamamıştır.

Yazı metninde usta adı ve imzası yer almadığından taşların sanatçılarının kimliğini tespit edebilmek mümkün olamamıştır.

Köprülü Fazıl Ahmed Paşa Camii Haziresi'nde belirleyebildiğimiz şahideler malzeme, form, teknik ve bezeme özellikleri bakımından Anadolu ve Balkanlar'daki çok sayıda şahide ile paralel özellikler göstermektedir.

İncelememiz kapsamındaki iki şahideden (§.3, §.4) biri yukarıya doğru hafifçe genişleyerek (§.3), diğeri de (§.4) paralel kenarlarla yükselen plaka görünüşünde gövdeye sahiptir ve her ikisi de üstten kavuk¹⁴ biçimi başlıkla taçlanmıştır. Bu tarz mezartaşlarının yakın benzerlerine İzmir Hacı Mahmud Camii Haziresi'nde¹⁵, İstanbul Sokullu Türbesi Haziresi'nde¹⁶, Bulgaristan Niğbolu'da¹⁷, Rusçuk'da¹⁸ ve İtalya Trieste'deki Osmanlı mezarlığında¹⁹ rastlamaktayız.

Köprülü Fazıl Ahmet Paşa Camii Haziresi'nde yer alan bir şahide (§.5), dikdörtgenler prizması biçimindeki gövde, silindirik bir boyunla sarık görünüşündeki tepeliğe bağlanmaktadır. Anadolu'da paralel örnekler Bursa Türk ve İslâm Eserleri Müzesi bahçesindeki bir şahide²⁰ ve Üsküp İsa Bey Camii Haziresi'ndeki²¹ dört adet eserde

¹⁴ 1828'de fesin, Sultan Mahmud tarafından umumi bir serpuş olarak kabulüne kadar, çok uzun bir zaman diliminde kavuk ve çeşitlerinin ecdadımız tarafından giyilmiş serpuşların en yaygın olduğu hakkında bkz., R.E. Koçu, Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü, Ankara 1967, s.148-151; Ayrıca, C.E. Arseven, Sanat Ansiklopedisi, CII, s.984; kavuk çeşitleri ve kavuklarda bezeme için bkz., H. Çal, "İstanbul Eyüp'teki Erkek Mezartaşlarında Başlıklar", Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla III. Eyüp Sultan Sempozyumu, Tebliğler (28-30 Mayıs 1999). İstanbul 2000, s.206-225 (s.209, 210, 213, 214).

¹⁵ N. Ülker, İzmir-Hacı Mahmud Camii Haziresi Mezar Kitabeleri, XVIII, XIX. Yüzyıl", V. Araştırma Sonuçları Toplantısı I, Ankara 1988, s.11-42 (s.37, Resim No:9, 10).

¹⁶ Bkz., Ö. Barışta. "Eyüp Sultan'dan Bazı Çocuk Mezartaşları", I. Eyüp Sultan Sempozyumu, Tebliğler, (İstanbul), basım yılı yok, s.172-180 (s.178, Foto. 15, 16).

¹⁷ Niğbolu (Nikopol)'deki şahide hakkında bkz., M. Kiel, "Little-Known Ottoman Gravestones from some provincial Centres in, the Balkans Eğriboz/Calkis, Niğbolu/Nikopol and Ruscov/Russe", Cimetieres et Traditions Funeraires dans le Monde Islamique, İslam Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Gelenekleri I, Ankara 1996, s.319-332 (s.327, Foto 7).

¹⁸ Bkz., M. Kiel, a.g.m., s.329, Resim 9.

¹⁹ Trieste'deki benzer mezartaşları hakkında bkz., V. Grassi, "Trieste'deki Osmanlı Mezarlığı", Cimetieres et Traditions Funeraires dans le Monde Islamique, İslam Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Gelenekleri II, Ankara 1996, s.201-208 (s.204, Şek. 6, 7; s.205, 9. Mezartaş IV. s. 66-80; Sene:IV, Sayı 17, İstanbul 1930, s.72-80; Sene : V, Sayı 19, İstanbul 1931, s.66-80; Sene : V, Sayı 20, İstanbul 1931, s.57-80; C. Sunar, a.g.e.; A.Y. Ocak, "Bektaşilik", Türkiye Diyanet Vakfı, İslâm Ansiklopedisi, C.5, İstanbul 1992, s.373-379; B. Temren, "Bektaşî Geleneklerinde Balkanlara İlk Geçiş, Sarı Saltuk Söylencesi", Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi (Yaz – 98/6), Ankara 1998, s.99-105; E.A. Zachariadou (Çev: O. Arkan, E. Güntekin, T. Altınova), Sol Kol, Osmanlı Egemenliğinde Via Egnatia 1380-1699, İstanbul 1999.

²⁰ Benzer eserlerle ilgili bkz., D. Karaçağ, Bursa'daki 14-15. yüzyıl Mezartaşları, Ankara 1994, s.45-47.

rastlanmaktadır. Ancak İsa Bey'deki sarıkla nihayetlenen şahideler kare prizma biçiminde gövdeye sahiptir ve yazı metni dört cephe de mevcut bulunmaktadır. İncelediğimiz hazirede yer alan şahidelerden birinde (Ş.2), paralel kenarlarla yükselen levha görünüşündeki gövde, kademeli bir boyunla sikke biçimi, tepelikliğe birleşir. Gövde ile başlık arasındaki boyun bölümünde, eksene, oniki kollu yıldızdan oluşan bir rozet zeminden oldukça kabartılarak işlenmiştir. Kitabe metni de birbirine paralel satırlar halinde zeminden kabartılan harflerle yazılmıştır. H.238/M. 1822 tarihli bu taş bir Bektaşî şahidesidir²². Bu şahide de Bektaşîliğin sembolü sikke biçimi tepelik ile boyun yüzeyi ile gövdenin üst bölümü arasına kabartılan oniki dilimli teslim taşı görünüşündeki rozet işlenmiştir. Bu Bektaşî mezartaşı, Kalkandelen'deki Harabati Baba Tekkesi²³ ile İzmir Yağhaneler'deki²⁴ pek çok Bektaşî mezartaşı ile form ve sembollerin işlenişi bakımından paralel özelliklere sahiptir.

Sonuç

Köprülü Fazıl Ahmet Paşa Camii Haziresi'ndeki günümüze ulaşan sınırlı sayıdaki şahide, kitabe kayıtlarından öğrendiğimize göre 18. yüzyıldan (M. 1766), 20. yüzyıla (M. 1911) kadar geniş bir zaman dilimine aittir. Günümüze gelen mevcut mezartaşları, bir bütün olarak değerlendirildiğinde mahalli bir üslup yansıtmamakta, Osmanlı İmparatorluğu'nun farklı merkezlerindeki halen varlığı bilinen pek çok şahide ile benzer özellikler yansıtmakta ve Türk Sanatı'nın genel gelişim çizgisine paralel özellikler sunmaktadır.

²¹ Bkz., G. Tunçel, "Üsküp İsa Bey Camii Haziresi'ndeki Şahideler", Erdem, Atatürk Kültür Merkezi Dergisi, C.15, S.43 (Mayıs 2005), Ankara 2005, s.59-85 (s.79, Res. 1-4; s.81, 82, Res. 12-15; s.82, 83, Res. 16-18; s.83, Res. 19, 20).

²² Bektaşîlik hakkında bkz., Y.Z. Yörükan, "Anadolu Alevileri ve Tahtacılar", İstanbul Darülfünun İlahiyat Fakültesi Mecmuası, Sene:2, Sayı : 8, İstanbul 1928, s.109-150; Aynı yazar, "Tahtacılar", İstanbul Darülfünun İlahiyat Fakültesi Mecmuası, Sene: 111, Sayı 12, İstanbul 1929, s.61-80; Sene : 111, Sayı 12, İstanbul 1929, s.55-80; Sene : IV, Sayı : 14, İstanbul 1930, s.73-80; Sene : IV, Sayı 15, İstanbul 1930.

²³ Kalkandelen Harabati Baba Tekkesi'nde toplam otuzbir adet Bektaşî mezartaşı belirlenmiştir. Tamamı sikke biçiminde tepelikle nihayetlenen şahidelerin sekiz adedi silindirik, yirmioç adedi de plaka biçimi gövdeye sahiptir. Bu çalışmamızda yer alan plaka gövdeli Bektaşî şahidesi ile Harabati Baba Tekkesi'ndeki benzer eserler hakkında bkz., G. Tunçel, Kalkandelen (Tetova) Harabati Baba Tekkesi Haziresi'ndeki Mezartaşları", Balkanlar'da Kültürel Etkileşim ve Türk Mimarisi Uluslararası Sempozyumu Bildirileri, (17-19 Mayıs 2000), Şumnu-Bulgaristan, C.II, Ankara 2001, s.697-724 (s.719-724, Resim 10-31).

²⁴ İzmir Yağhaneler'deki Bektaşî şahideleri hakkında bkz., N. Ülker, "İzmir Yağhaneler'deki Bektaşî Mezar Kitabeleri (XIX ve XX Yüzyıl)", IV. Araştırma Sonuçları Toplantısı (26-30 Mayıs), Ankara 1987, s.1-37.

Fotoğraf : 1, 2 - Köprülü, Fazıl Ahmet Paşa Camii Haziresi, Ş.1

Fotoğraf : 3, 4 - Köprülü, Fazıl Ahmet Paşa Camii Haziresi, Ş.2

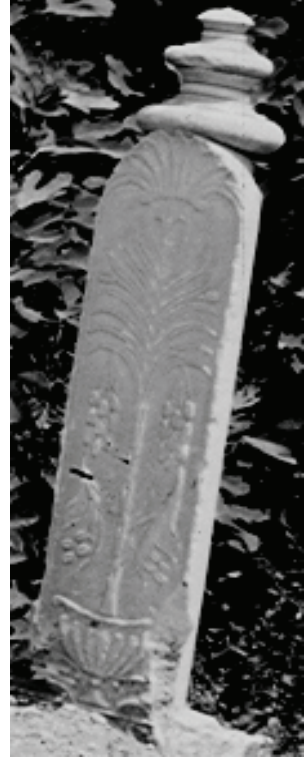

Fotoğraf : 5, 6 - Köprülü, Fazıl Ahmet Paşa Camii Haziresi, Ş.3

Fotoğraf : 7 - Köprülü, Fazıl Ahmet Paşa Camii Haziresi,

Fotoğraf : 10 - Köprülü,
Fazıl Ahmet Paşa Camii
Haziresi, Ş.4, Ayakucu

Fotoğraf : 8, 9 - Köprülü, Fazıl Ahmet Paşa Camii Haziresi, Ş.4, Başucu Şahidesi

Fotoğraf : 11, 12 - Köprülü, Fazıl Ahmet Paşa Camii Haziresi, Ş.5